

tesen az 1828–1831-es utakhoz fűződnek, amelyek időrendjét, összefüggését egy másik táblázat tartalmazza; emellett külön ismertetik a kázméri per, a Conversations Lexicon-i pör, a Pyrker-pör és a kolera legfőbb tudnivalóit, valamint röviden a Magyar Tudós Társaságról szóló összefoglalót. A kötetet szótár és rövidítésjegyzék, bibliográfia és mutatók zárják.

A kötet a már ismert szövegek gondos filológiai-textológiai körüljárása, az itt először közöltek újdonsága mellett néhány megoldásával azonban elgondolkodtatja a recenzenst. A szövegközlés általános problémája az, hogy Kazinczy beszámolóit többféle változatban állnak a kutatás rendelkezésére, s mivel ezek – függetlenül attól, hogy részben már nyomtatásban megjelentek, részben viszont kiadatlanok – egy ideálisnak elképzelhető, végső szöveg felé tartó út egy-egy állomásának tekinthetők, a sajtó alá rendezőnek egy több összetevőből álló, bonyolult textológiai–szövegközlési feladatnak kellett megfelelnie. A nyomtatott szövegek tartalmazzák a szerző saját jegyzeteit, valamint a sajtó alá rendező emendálásait, betűméret-különbséggel is jelezve az eltérést. A kéziratból közöltek pedig főszöveggént a sajtó alá rendező által megállapított tisztázatok, a szerzői javítások lábjegyzetekben olvashatók, összetettebb esetekben a sajtó alá rendező értést segítő magyarázataival ellátva. Talán a kéziratközlések esetében lehetett volna oldalpárban gondolkodni: páratlan oldalon a tisztázatok szövegét közölve – egyben későbbi közlések számára kanonizálva –, a párosokon pedig párhuzamosan, egyezményes textológiai jelekkel átírva magát a kéziratot, ha szükséges, az értelmezői mozzanatot is felvállalva. Így el lehetett volna kerülni a textológiai lábjegyzeteket, megtartva természetesen a sajtó alá rendezőnek az írásképre, a kézírásra vonatkozó ismereteit. És evvel ki lehetett volna küszöbölni például azt is, hogy egy tipográfiai sajátosság – a kurziválás – más jelentést kapjon a főszövegben és mást a textológiai jegyzetekben. Az ilyen, kevert szövegközlés ugyan nem megszokott, de Kazinczy hagyatéka sem hasonlítható másokéhoz, elég arra utalni, hogy majdnem kétszáz évvel a halála után még mindig kiadatlan írásait közli e kötetekben egyre teljesebbé váló kritikai kiadás.

Emellett kissé bonyolultnak tűnik a nyelvi és tárgyi jegyzetek utalási rendszere – bár kétségtelen, ezt az igen változatos szövegállomány okozza –, amelyben, a szokásos sorok számozása helyett az oldalak számozása kap központi szerepet, előre- és hátramutató feladattal. A főszöveg margóján a jegyzetek oldalszáma olvasható, míg ide lapozva a főszöveg oldalszáma szerint olvashatók az egyes jegyzetelt szavak, kifejezések; szükség esetén belső utalásokkal ellátva. Nemritkán egy-egy jegyzethez több oldalszám is tartozik, hiszen az egyes változatok szövege azonosságokból és különbözőségekből tevődik össze. Meg kell és meg is lehet szokni ezt a rendszert, bár ugyanezt a hatást – a jegyzetek belső utalásaival – a szokásos, ötösével számozott sorokkal is el lehetett volna érni.

(Debreceni Egyetemi Kiadó, [Debrecen], 2015.)

Császtvay Tünde: *Erő Tér / Tér Erő. Élet- és társadalomformáló kapcsolatok a 19. század utolsó harmadának irodalmi életében*

Császtvay Tünde 2017 végén megjelent tanulmánykötete arra vállalkozik, hogy a 19. század utolsó harmadának mindennapjait a korabeli folyóiratok felől kultúra- és irodalomtudományi következtetéseket vonjon le. A szerző a kötet céljával azt tűzte ki, hogy többféle utat bejárva gondolatokról szóljon, „[t]eret és erőt nyerő gondolatokról, új erőteret nyitókról és alakítókról”. A könyv értéke elsősorban nem abban rejlik, hogy a magasirodalom mellett tömegirodalmi termékeket mozdít elő és helyez diszkurzusba, sokkal inkább abban, ahogyan a jelentős mennyiségű és eltérő regiszterekből válogatott korpusz textusait összekapcsolja és következtetéseket von le belőlük. A kötet a bevezetőt követően három egységre tagolódik, melynek első része (*Tér Erő*) az epreskerti Jókai- és Feszty-szalonnak társadalomalakító hatásáról értekezik, valamint a bor szerepéről a 19. századvégi költészetben és a magyarországi írott sajtóban fellelhető források nyomán. A második nagyobb egység (*Erő Tér*) Toldy István politikusi szerepét és politikai indíttatását vallás- és jezsuitaellenes írásait vizsgálja. A harmadik szakasz (*Etűdök*) két irányból nyitja meg a 19. század végének testiség- és érzékiségértelmezésének új lehetőségeit. A könyv egyes fejezetei részben már ismertek lehetnek különböző fórumokról (tanulmányok, konferencia-előadások), de a kötetbe csak jelentős változtatás után kerültek be. Emiatt viszont akár úgy is tűnhet, mintha nem egy irányba mutató, koherens munkát, hanem összegyűjtött, különálló tanulmányokat olvasnánk. Ezt a benyomást elkerülendő döntött a szerző az élet- és társadalomformáló kapcsolatok vizsgálatának tematizálása mellett, problematikus viszont, hogy ennek hangsúlya tanulmányonként eltérő mértékű.

A *Nemzeti – Szalon – Garnitúra. Az epreskerti Jókai-szalonnak és Feszty szalonnak* című fejezet egy korábban a Budapesti Negyedben hasonló címen megjelent tanulmány továbbgondolt és kibővített változata. A kötetbeli írás sorra veszi a szalonnak kialakulását előhívó tényezőket, majd körvonalazza célját, elemzi működésének sajátos eszközeit, végül pedig felbomlásának okait. A szalonnak létrejöttének okai között szerepelnek írásos dokumentumok Jókai Róza tervéről, hogy Jókai Mórt, a felesége halálát követően magánéleti, írói és politikai válságba került író vendégekként, művészekkel, írókkal vegyék körül és ünnepeljék. Ezáltal kívánta szalonnakemények tudósításai, híradásai által regényszerű életét a napi sajtó részévé tenni, elmosva ezáltal a magán- és a közélet határvonalait. A szerző Jókai Róza kezdeményezésének egyik lehetséges motivációjaként felveti, hogy Laborfalvi Róza halálát követően müncheni tanulmány-

útjáról hazatérve szakítani kénytelen művészi ambícióival annak érdekében, hogy a kritikus időszakon áteső Jókai mellett lehessen. A levelezésekből olyan korabeli meghatározó jelenségekre is rámutat, mint a Budapesten egyre elterjedtebb műpártoló tevékenység – ha kultúrpolitikai gondolkodásról ekkor még nem is beszélhetünk – melynek helyszínéül elsősorban a megváltozott összetételű, nyitottabb szalonok szolgáltak. A levelezéseken keresztül Császtvay kimutatja, hogy Fesztyék az epreskerti villát eleve úgy alakították ki, hogy az a későbbiek során művésztalálkozó helyszínéül is szolgálhasson. A szalon működésének célja tehát kezdetben egyértelműen Jókai trónra ültetése, és köré a méltónak ítélt csoportosulás megszervezése. Az évek múlásával ez egyre inkább háttérbe szorult (mint a dokumentumokból kiderül, Jókai egyre inkább megelégedte a társasági élettel), és az vált hangsúlyosabbá, hogy ez a magán- és egyben félnyilvános tér inspiráló hatással legyen ne csak a lakói, hanem a vendégek számára is, azzal a céllal, hogy a szalon egyszerre legyen „tudásközösség, élményközösség és érdekközösség”. (251.) Fesztyék hosszabb távú terve pedig az lett, hogy egy olyan közösség formálódjon, melynek tagjai politikai, művészeti-kulturális, valamint morális-izlésbeli szempontból is megbízhatóak legyenek.

A kötet olvasása során magánlevelekből és szöveges híradásokból olyan kép bontakozik ki a Feszty-szalonnáról, melynek házigazdái tudatosan, már a házatavasztól kezdve készültek a társadalomformáló szerepvállalásra. Császtvay változatos szövegeken keresztül mutatja be a helyszín kialakításának különlegességeit. Míg az első emeleti Jókai-műteremben és -szalonban a perszonális és individuális terek és tárgyak domináltak, úgy a villa földszintjén, a Feszty-villában a gondosan összeválogatott, mármár múzeumszerű berendezés inkább a Kunst- vagy Wunderkammerek világát idézte meg, a házigazdákra utaló személyes jellegű tárgyak hiánya és az extravagáns, különleges darabok (hortobágyi birka koponyája, fehér medvebőr, régi magyar fegyverek és zászlók, perzsa sisakok, kirgiz kucsmák, stb.) halmazának köszönhetően. Császtvay a szükséges kontextus megteremtéséhez Fesztyékét összeveti két másik, korabeli jelentős hellyel: a Pulszky- és a Wohl-szalonnal. Megítélése szerint a Feszty-szalonnak szempontból az előbbi kettő között helyezkedett el: míg a Pulszky-szalonnán a Nemzeti Múzeumban kapott helyet, Wohlék egy középosztálybeli polgári lakáson gyűltek össze, Feszty Árpád és Jókai Róza vendégei pedig egy egyedi, a korábbiak tulajdonságait ötvöző térben élhettek kulturális életet. A szerző választása, miszerint a Jókai-Feszty-szalonnából kiindulva von le következtetéseket, megfelelő eljárásnak bizonyul, az összevetésnek köszönhetően valóban a korszak élet- és társadalomformáló kapcsolatainak lényeges körülményeire reflektál. Sajnálatos, hogy a szerző további példákkal nem árnyalja vizsgálatát.

A tanulmánykötet eltérő regiszterű szövegeken (visszaemlékezések, levelek) keresztül érzékelteti, hogy míg Feszty Árpád a különböző programok, összejövetelek szervezésében volt különösen aktív, Róza a kommunikáció terén mindent elkövetett, hogy a szalon életét a nyilvánosság elé tárja: több társas eseményről maradt fenn beszámoló, híradás, újságcikk. A házigazdák gyakori célja, hogy a meghívások útján konfliktusokat oldjon meg: többek között Jókait és Gyulai Pált is megpróbálták kibékíteni. (95.) Császtvay kiemeli, hogy nemcsak a helyszín különleges kialakításával, de

a vendégkör összeállításával is igyekeztek elkülönülni más szalonoktól: „egyetlen ajánlólevél a tehetség volt” (167.) – azon kisebbséghez tartoztak, ahol a női szalonvendégek nemcsak állandó jelenlevői voltak az összejöveteleknek, de mindvégig egy térben mozoghattak a férfakkal, főleg irodalmi-művészeti esteken. A vendégkör legnagyobb részét a művészek adták, de néha előkelő vagy éppen extrém vendégek is megjelentek, mint például Kossuth Lajos fiai vagy Munkácsy Mihály. A szükséges kapcsolati tőke megteremtésének lehetősége a szalon házigazdái számára kitüntetett szereppel bírt. A szalon szellemi mediátora Justh Zsigmond volt, az általa közvetített Czóbel István-i újkonzervativizmus jelentőségét a szalon életvitelében több forrással is alátámasztja a szerző. Justh jelentősége olyan mértékű volt, hogy korai halála a szalon működésében is azonnal éreztette hatását. A szellemi inspirációs háttér hirtelen megszűnése mellett Feszty és Jókai eltávolodása, Róza visszatérő betegségei (és ezzel összefüggő külföldi utazásai) egyaránt hozzájárultak a szalon gyengüléséhez – melynek további okai a források ismeretében fokozatosan formálódnak és világosodnak az olvasóban.

Mint látható, Császtvay könyve a Jókai- és Feszty-szalont alaposan és részletekbe menően ismerteti, és gyakran a lábjegyzetekben kelti igazán önálló életre. Számos kapcsolódó, apró érdekesség, levéltári és elfeledett, korábban feltáratlan forrás árnyalja itt a szalonok életéről kirajzolódó képet. Ennek érzékletes példája, hogy míg a kávézásról nem maradt fenn megemlékezés, a teázásról viszont annál több, sőt kialakulni látszott egy angol típusú irodalmi vitakör – amely Császtvayt egyben arra engedi következtetni, hogy a Jókai-ház (melynek a fekete elengedhetetlenül hozzátartozott a mindennapjaihoz) fokozatosan Feszty-házzá alakult át. (177.) Problematikus viszont, hogy néhány hosszabb szövegrészletet többször is teljes egészében citál a szerző, noha azoknak rövidebb szakasza is megvilágítaná az idézet relevanciáját. Így viszont a visszatérő ismétlések megakasztják az egyébként lendületes sorokat, és megbontják a fejezet linearitását.

A Czilinder és borgözös katzenjammer. A nemzeti borivászat kultikus ereje és lepadása a 19. század végi költészetben című fejezet másik tanulmánya azt mutatja be, hogyan vált a Pósa-asztal nemzetformáló céljának eszközévé a magyar bor fogyasztása. Pósa Lajos asztaltársasága a budapesti Orient szálló éttermében gyűlt össze, és a közösség mindvégig megmaradt egy félkomoly szabályzattal bíró kocsmai-kávéházi baráti társaságnak. Az asztaltársaságok már a reformkorban kialakultak, eleinte főleg nomád asztalokként, később már kötött lokációval. Császtvay számos forrással, visszaemlékezéssel teszi jelenvalóvá az asztaltársaság mindennapjait, a szabályokról fennmaradt elbeszélések ismertetése által mutatja be annak különös működésmódját. Részletekbe menő filológiai kutatások eredményeként sorolja fel azokat az írókat, művészeket, politikusokat, akik az asztaltársaság tagjai voltak – ennek száma a legnépszerűbb időben a kétszáz főt is elérte. „A közösség elsődleges célja az anyanyelv ápolása, a nemzeti tudat alakítása és erősítése, a hazai irodalom támogatása” volt. (264.) Ennek elérésében más egyebek mellett kitüntetett szerepet játszott a bor nemzeti italként való meghatározása. Az ülhetett a Pósa-asztalhoz, aki egy „czilinder” (egy pintet tartalmazó flaska) bort töltetett magának. Ez az aktus, amely a borivást

mint a magyar nemzet italának fogyasztását követelte meg a közösség tagjaitól, szintén a nemzeti tudat alakításának és formálásának kitüntetett részévé vált. Mint a könyvből is kiderül, Magyarországon a csatornázás rendezéséig közegészségügyi okból a borivás valóban a vizet helyettesítette. A későbbiek során a bor a nemzeti elkülönüléséhez is hozzájárult: a Monarchia területén élő, pálinkát fogyasztó népek és a sört preferáló németekkel szemben. Császtvay statisztikai adatokkal támasztja alá a bor kiemelt szerepét. A szerző különböző források segítségével szemlélteti, ahogyan a korszak tömegirodalmában megjelenik az ivászat témája – akár anekdota, akár vers formájában. Ismerteti továbbá a bor intézményesült támogatásának hátterét (filoxéra és következményei) és részleteit is: az 1884-es új törvény a bor vásárlását ösztönözte, így a borozás a 19. század utolsó harmadában a kávéházi/kocsmái vendégek legnépszerűbb választása lett. A szerző következtetéseit a fejezet végén azzal foglalja össze, hogy „[...] ezt [ti. a borivást] tényleg tekinthetjük valamiféle nemzeti ügynek is, hiszen e két évtized kávéházi borozása tulajdonképpen afféle egy-két évtizedes történeti-mentalitástörténeti zárványnak is tekinthető”. (295.) Mindez a megismert források alapján megalapozott kijelentésnek tekinthető, és a korszak mindennapjainak vizsgálatához új utat nyithat meg.

Aki nem dobott cukkedlit a katolikus papoknak. Toldy István politikai vallásháborúja a 19. század utolsó harmadában. A következő fejezet (*Erő Tér*) egyetlen tanulmányból áll, melyben a szerző Toldy István, „egy 19. századi celeb” (303.) személyének és politikai-közéleti munkásságának bemutatására és értékelésére vállalkozik. Toldy Istvánnak, Toldy Ferenc fiának, a korszak ismert és közkedvelt szereplőjének életművében jelentős szerepet játszott politikai, valamint egyház- és jezsuitaellenes munkássága. Heves bírálatai a kortársait is meglepték, értetlenséget és visszautasítást váltottak ki. Többen szabadkőműves kötődéssel magyarálták a katolikus Toldy család leszármazottjának antiklerikális megnyilvánulásait – Császtvay eleve szkepszissel fordul a felvetés irányába, mely az általa bemutatott körülmények alapján valóban megalapozottnak tűnik. Toldy népszerűségéről és személyiségéről egyebek mellett Rákosi Jenő és barátja, Vadnai Károly jellemzései alapján alakíthatunk ki átfogó képet. Toldy elismert irodalmi munkásságában újszerű módon jelentek meg (párt)politikai állásfoglalások, aktuálpolitikai megnyilatkozások. Ezek közül talán a 19. századi egyházpolitikát, és főleg a jezsuita szerzeteseket ellenséges színben feltüntető írásai váltották ki a leghevesebb reakciókat. Császtvay ezekhez a szöveghez különféle írói motivációkat köt: többek között egy hipotézis árnyalja az író nézeteiről meglévő képet: apja, Toldy Ferenc, aki az Egyetemi Könyvtár igazgatójaként a ferences renddel hosszú hivatali konfliktusban állt a könyvtár és a rendház területi vitájában. Megalapozottabb az a meglátás, mely Toldy liberális politikai nézetei és a 19. századi katolikus egyházpolitika (főleg az I. vatikáni zsinat) össze nem egyeztetetőségét hangsúlyozza. Toldy, aki szerint az Egyház és az állam különválasztása a kor legfontosabb megoldandó kérdése volt, nem ok nélkül látott ellenséget a Jézus Társaság erősen más álláspontot képviselő szerzeteseiben. Az a körülmény, miszerint a bismarcki német területekről és több más európai városból kiűzött jezsuiták közül többen kérvényezték magyarországi letelepedésüket, szintén fokozhatta Toldy ellen-

érzését. Az ennek hatására írt *A jezsuiták Magyarországon és egyebütt. A jezsuita-kérdés Magyarországon* című munkájára Császtvay Pauler Gyula bírálatát idézi részletesebben, melyben a bíráló lépésről-lépésre kritizálja Toldy főbb gondolatait. Császtvay kiemeli, hogy a Toldyra sokszor jellemző leegyszerűsítő, érzelmeket megragadó propagandisztikus stílus a dualizmus korában még nem ismert, különösen modern viselkedés. Ennek alapján illeszkedik ugyan a fejezet a kötetbe, hiszen Toldy István testesítette meg a 19. század utolsó harmadának egyik jelentős közéletformáló szereplőjét, de a források alapján jelentősége mégsem mérhető a Jókai-Feszty szalon társadalomformáló szerepéhez. Talán a közéletet formáló gondolatokról, személyekről szóló fejezet terjedelmét tekintve éppen ezért jóval rövidebb a társadalomformáló jelenségeket bemutató résznél.

A hím veréb újra mozdul. Az *Etűdök* című fejezet első szövege az erotikus versek kánonból való kiszorulásában és tömegirodalmi megjelenésében láttatja a 19. század végi irodalom modernizmus felé tett egyik jelentős lépését. A tömegirodalmi fórumokon 1870 körül megjelenő ún. méhversek egyre füledtebb, erotikusabb hangot ütöttek meg. Császtvay különböző profilú folyóiratokban megjelent írásokon keresztül vizsgálja a német koraromantikából eredő méh és rózsaszál jelképeket központba állító magyar verseket. A téma kapcsán összeveti az akadémikus körökből kiszoruló fiatal szerzők lapját, az Új Nemzedéket, a fiatal lányoknak szóló Lányok Lapját, a Reviczky Gyula által szerkesztett Költők lugasa című antológiát, a budapesti és vidéki középosztály lapját, a Magyarország és a Nagyvilágot és végül a kimondottan erotikus témamegjelölésű Pikáns Lapokat. A Lányok Lapjában, ahol a szerző szerint tavaszonként rendre megsokasodtak a méhversek, a citált szövegek alapján kezdetben a szüzi erény fontosságának didaktikus hangsúlyozását célozzák, míg később a morális felhangokat elhagyva, alkalmanként még a testi szépséget és gyönyört is felvillanthatták. A Reviczky-antológiában klasszikus, kanonizált szerzők (mint Vörösmarty Mihály a *Virág és pillangó* című műve) és fiatal írók versei kerültek egymás mellé, noha a kötetben idézett Ábrányi-költemény (*A pillangó halála*) az akadémiai körök értékelésétől távol már-már glorifikálta a testi szerelmet. A Magyarország és a Nagyvilág folyóirat fiatal írói a kötet szerint egyre vakmerőbben tematizálták a testiséget. Császtvay látni engedi, hogy a Pikáns Lapok is fokozatosan találta rá provokatív hangjára, amely a bemutatott versrészletek alapján egymásra épülő elemekből építkezik, és könnyen megfeythető motívumokkal dolgozik. A szerző azt a következtetést vonja le, hogy azok a fiatal költők, akik az irodalom alacsony regisztereiben, az Akadémia által lenézett módon verseltek, egyre nagyobb szabadságot kaptak, melynek köszönhetően olyan „tiltott” témákkal is kísérletezhettek, melyek az ún. magasirodalomban meg sem jelenhettek.

A kötetet záró tanulmány, a „*Kéjek árja*” a kánonon kívül eső erotikus, szexuális tartalmú írott szövegek vizsgálatának szükségességére hívja fel a figyelmet. Mivel a Magyar Tudományos Akadémia a 19. században a nemzet sorsát és ügyét tematizáló irodalmat támogatta, így azok a javarészt fiatal költők, akik a hétköznapiabb témákat, mint a testiséget vagy a szerelmet kívánták lirizálni, kénytelenek voltak az irodalom más, alsóbb rendűnek tekintett fórumain megnyilatkozni. A perifériára szorulás – aho-

gyan Császtvay már az előző tanulmányban is hangsúlyozta – felszabadítóan hatott az irodalmat megújító törekvésekre. Mivel a versekben a szexuális utalások elkerülendők voltak, Komjáthy Jenőnek az 1890-es évek elején született *Kéj* című versét tekinthetnénk akár kivételnek is. A szerző azonban további forrásokat vezet fel: Reviczky Gyula *Lelkedbe ádáz végzeted...* kezdetű versét 1881-ből, valamint egy Jókai kézírásával fennmaradt pornográf elemekben bővelkedő költeményt. Császtvay bemutatja a Löwy Árpád álneven írt pornográf versek kialakulásának környezetét és kontextusát, közülük néhány szöveget idézve. Kiemeli, hogy a korszakban a nagyvárosi létmód, az orvostudomány fejlődése, a lelki egészség előtérbe kerülése hogyan idézte elő azt a folyamatot, melynek egyik első szakasza a szexualitás és testiség elhallgatott részleteinek kimondásában mutatkozott meg. Löwy stílusának akadtak követői (a szerző Szilágyi Gézát, az Ujság szerkesztőjét említi és idézi), de jelentőségesebb az a felismerés, miszerint a testiség kibeszélése nyitott utat az obszcenitás és nemi devianciák írott megjelenésének – melyekre a szerző szintén több, eltérő műfajú példát hoz. Végül a kötet kanonizált költők (Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, és Somlyó Zoltán) erotikus verseit mutatja be, zárásként pedig felveti annak szükségességét, hogy a kánonon kívül eső szerzők szövegeit éppen úgy vizsgálat alá kellene vonni, mint a kanonizáltakét.

A tanulmánykötet vitathatatlan erőssége abban mutatkozik meg, hogy úgy kapcsolja össze egy jelentős szövegtörzset szelektált irodalmi forrásait a 19. század végéről, hogy azokat egymás mellé helyezve a korszak mindennapjai plasztikusan és dinamikusán idéződnek meg, és ennek nyomán a teljes szöveg ismeretében az olvasóban átfogó kép rajzolódhat ki a korszak élet- és társadalomformáló viszonyairól.

(Ráció, Budapest, 2017.)

Edit Zsadányi: *Gendered Narrative Subjectivity. Some Hungarian and American Women Writers*

Három magyar nyelvű monográfiája (*Krasznahorkai László*, Kalligram, 1999; *A csend retorikája. Kihagyásalakzatok vizsgálata huszadik századi regényekben*, Kalligram, 2002; *A másik nő. A női szubjektivitás narratív alakzatai*, Ráció, 2006) után Zsadányi Edit egy angol nyelvű tanulmánykötettel lépett ki a nemzetközi összehasonlító irodalomtudomány színterére. Természetesen nem ez az első nemzetközi megjelenése, hiszen évtizedek óta jelen van külföldön: ösztöndíjasként, konferencia-előadóként, több éven keresztül oktatóként, valamint számtalan angol nyelvű publikációval is, melyek közül három tanulmány átdolgozott változata – három, eredetileg magyarul megjelent tanulmány kíséretében – utat talált a most megjelent kötetbe is, amely ekképp betekintést enged Zsadányi Edit 2001 és a kötet megjelenése közötti munkásságába. Ez a 2015-ös kötet azonban nemcsak a benne lévő tanulmányok miatt szerves folytatása Zsadányi Edit eddigi életművének, hanem azért is, mert az itt felvetett kérdések a kezdetektől középponti helyet foglalnak el a szerző legtöbb tanulmányában és monográfiájában. Az az alapkérdés – mint a cím is pontosan jelzi –, hogy a narratívában, a narratíva révén miképp jön létre a gendermarkerekkel is rendelkező szubjektum.

Zsadányi Edit ezt a kérdést 20. századi magyar és amerikai írónők szövegeinek teszi fel, méghozzá nagy változatosságban, mind a korszakot, mind pedig a szövegek összeolvasásának módját tekintve. A tematikus tanulmánykötet a két háború közötti időszaktól a kortárs irodalomig válogat a regények közül, és elemzi őket pontosan meghatározott elméleti és fogalmi keretben. A fejezetekben hol azonos korszakból származó magyar szerzők (például Kaffka Margit, Ritoók Emma, Földes Jolán, Lesznai Anna és Tormay Cecile, illetve Erdős Virág, Rakovszky Zsuzsa, Szécsi Noémi, Halász Margit, Polcz Alaine, Nagy Gabriella, Forgács Zsuzsa), hol eltérő korszakokba tartozó amerikai szerzők (Gertrude Stein és Kathy Acker), hol pedig két különböző korból származó amerikai és magyar szerző (Gertrude Stein és Gordon Agáta, illetve Jhumpa Lahiri és Földes Jolán) szövegei kerülnek egymás mellé, ekképp hozva össze olykor látszólag eltérő szövegvilágokat, melyek azonban az ihletett elemzések révén érdekes párbeszédbe elegendnek egymással.

A kötetet – az áttekintő bevezetés után – egy elméleti tanulmány indítja, melyben a szerző számot vet azzal a teoretikus háttérrel, amely olykor kimondva, olykor kimondatlanul ott munkál a tanulmányok mögött. Ez a tág merítésű elméleti összefoglaló azonban nemcsak a tanulmányok szempontjából jelentős, hanem azok számára is tanulságos olvasmány lehet, akiket izgat az a kérdés, hogy miképp lehet – és miért